

TA'MINOT ZANJIRLARINI BOSHQARISHDA AUTSORSINGDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI

Xakimova Muslima Xushnazar qizi

Millat umidi universiteti, talaba

e-mail: xakimovaamuslima@icloud.com

+99890806-41-31

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20132722>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy tezisda ta'minot zanjirlarini boshqarishda autsorsingdan foydalanish samaradorligi, uning logistika xarajatlarini kamaytirishdagi ahamiyati, korxonalarining asosiy faoliyatga e'tibor qaratish imkoniyatlari hamda xalqaro amaliyotdagi natijalari tahlil qilingan. Shuningdek, uchinchi tomon logistika operatorlari (3PL) xizmatlaridan foydalanishning iqtisodiy samaradorligi, transport va ombor xarajatlarini optimallashtirishdagi o'rni ham ilmiy manbalar asosida yoritilgan. Tadqiqot davomida autsorsingning afzalliklari bilan bir qatorda, ta'minot zanjiridagi xavflar, nazoratning kamayishi va axborot xavfsizligi muammolari ham ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari autsorsingning zamonaviy logistika tizimlarida strategik boshqaruv vositasiga aylanganligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Ta'minot zanjiri, autsorsing, logistika, 3PL, SCM, transport xarajatlari, ombor boshqaruvi, raqamli logistika, samaradorlik, logistika xizmatlari.

Аннотация: В данной научной статье проанализирована эффективность использования аутсорсинга в управлении цепями поставок, его значение в снижении логистических затрат, возможности предприятий сосредоточиться на основной деятельности, а также результаты международной практики. Кроме того, на основе научных источников освещена экономическая эффективность использования услуг сторонних логистических операторов (3PL), их роль в оптимизации транспортных и складских расходов. В ходе исследования наряду с преимуществами аутсорсинга были рассмотрены также риски в цепях поставок, снижение уровня контроля и проблемы информационной безопасности. Результаты исследования показывают, что аутсорсинг превратился в инструмент стратегического управления в современных логистических системах.

Ключевые слова: Цепь поставок, аутсорсинг, логистика, 3PL, SCM, транспортные расходы, управление складом, цифровая логистика, эффективность, логистические услуги.

Abstract: This scientific thesis analyzes the effectiveness of outsourcing in supply chain management, its importance in reducing logistics costs, the opportunities for enterprises to focus on their core activities, and the outcomes of international practices. In addition, based on scientific sources, the economic efficiency of using third-party logistics operators (3PL) services and their role in optimizing transportation and warehousing costs are highlighted. Along with the advantages of outsourcing, the study also examines risks in supply chains, reduced control, and information security issues. The research results demonstrate that outsourcing has become a strategic management tool in modern logistics systems.

Keywords: Supply chain, outsourcing, logistics, 3PL, SCM, transportation costs, warehouse management, digital logistics, efficiency, logistics services.

Kirish

Global iqtisodiyotning rivojlanishi, xalqaro savdo hajmining ortishi va raqobatning kuchayishi korxonalarni ta'minot zanjirlarini yanada samarali boshqarishga undamoqda. Zamonaviy iqtisodiyotda korxonalar ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, xizmat ko'rsatish sifatini oshirish va resurslardan samarali foydalanish maqsadida outsorsing xizmatlariga murojaat qilmoqda [3].

Autsorsing tushunchasi korxonadan ayrim biznes jarayonlarini tashqi mutaxassis tashkilotlarga topshirishni anglatadi. Ta'minot zanjiri boshqaruvida esa bu transport, omborxonalar, yuklarni qayta ishlash, bo'xona rasmiylashtiruv va logistika monitoringi kabi funksiyalarni uchinchi tomon kompaniyalariga topshirish orqali amalga oshiriladi [4].

Dunyo amaliyotida 3PL kompaniyalarining ulushi yildan-yilga ortib bormoqda. "Armstrong & Associates" ma'lumotlariga ko'ra, global 3PL bozori hajmi 2023-yilda 1,4 trillion AQSh dollaridan oshgan [5]. Bu esa outsorsingning xalqaro logistika tizimlarida muhim strategik vositaga aylanganini ko'rsatadi.

Ta'minot zanjirlarini boshqarishda outsorsingdan foydalanish korxonalariga transport xarajatlarini kamaytirish, ombor xarajatlarini optimallashtirish va mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirish imkonini beradi. Ayniqsa, elektron tijorat rivojlanayotgan sharoitda logistika jarayonlarining tezkorligi va moslashuvchanligi muhim omilga aylangan [6].

Shu sababli, ta'minot zanjirlarini boshqarishda outsorsingning iqtisodiy samaradorligini ilmiy jihatdan o'rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda ilmiy tahlil, qiyosiy taqqoslash, statistik ma'lumotlarni umumlashtirish va mantiqiy tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqot uchun xalqaro logistika tashkilotlari, ilmiy maqolalar, monografiyalar hamda logistika bozoriga oid statistik hisobotlar asos qilib olindi [7].

Tahlil davomida quyidagi yo'nalishlar o'rganildi:

- outsorsing xizmatlarining ta'minot zanjiriga ta'siri;
- logistika xarajatlarining qisqarishi;
- 3PL xizmatlaridan foydalanish samaradorligi;
- transport va ombor tizimlarining optimallashtiruv;
- axborot texnologiyalarining logistika outsorsingidagi roli.

Shuningdek, DHL, FedEx, UPS va Maersk kabi xalqaro logistika kompaniyalari faoliyati ham o'rganildi [8].

Natijalar

Tadqiqot natijalari outsorsing ta'minot zanjiri samaradorligini oshirishda muhim vosita ekanligini ko'rsatdi. Xalqaro tadqiqotlarga ko'ra, 3PL xizmatlaridan foydalanuvchi korxonalar logistika xarajatlarini o'rtacha 11–15 foizgacha qisqartirishga erishgan [9].

"Capgemini" kompaniyasi tomonidan o'tkazilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, outsorsingdan foydalangan korxonalarining:

- 73 foizi logistika xarajatlari kamayganini;
- 61 foizi yetkazib berish sifati oshganini;
- 56 foizi mijozlarga xizmat ko'rsatish yaxshilanganini qayd etgan [10].

Autsorsing transport boshqaruvida ham muhim natijalarni ta'minlaydi. Maxsus logistika operatorlari transport marshrutlarini optimallashtirish orqali yoqilg'i xarajatlarini kamaytiradi hamda yuk yetkazish vaqtini qisqartiradi [11].

Bundan tashqari, ombor tizimlarida outsorsing robotlashtirilgan boshqaruv texnologiyalaridan foydalanish imkonini yaratadi. Amazon kompaniyasining logistika markazlarida avtomatlashtirilgan ombor tizimlari yuklarni qayta ishlash tezligini sezilarli darajada oshirgan [12].

Raqamli texnologiyalar ham outsorsing samaradorligini oshirmoqda. Bulutli logistika platformalari real vaqt rejimida yuklarni monitoring qilish, GPS kuzatuv va elektron hujjat aylanishini ta'minlamoqda [6]

Tahlil va muhokama

Ta'minot zanjirlarini boshqarishda outsorsingdan foydalanish zamonaviy iqtisodiyotda korxonalar faoliyatining muhim strategik yo'nalishlaridan biriga aylangan. Jahon iqtisodiyotida raqobatning keskin kuchayishi, ishlab chiqarish xarajatlarining ortishi va iste'molchilarning talab darajasining o'zgarib borishi korxonalaridan logistika tizimlarini yanada samarali boshqarishni talab qilmoqda. Shu nuqtai nazardan outsorsing korxonalar uchun nafaqat xarajatlarni qisqartirish vositasi, balki biznes jarayonlarini optimallashtirish mexanizmi sifatida ham namoyon bo'lmoqda [1].

Outsorsingning ta'minot zanjiridagi asosiy ustunliklaridan biri logistika xarajatlarini kamaytirish imkoniyatidir. Xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, korxonalar transport, ombor va yuklarni qayta ishlash xizmatlarini maxsus logistika operatorlariga topshirish orqali operatsion xarajatlarni sezilarli darajada qisqartirishga erishmoqda [2]. Ayniqsa, yirik logistika kompaniyalari bir vaqtning o'zida ko'plab mijozlarga xizmat ko'rsatgani sababli transport vositalari va ombor resurslaridan maksimal darajada samarali foydalanadi. Bu esa har bir alohida korxonaga uchun xarajatlarning kamayishiga olib keladi.

Masalan, xalqaro logistika amaliyotida DHL, UPS, FedEx va Maersk kabi kompaniyalar integratsiyalashgan logistika xizmatlarini taklif etib, transport xarajatlarini optimallashtirish orqali korxonalar samaradorligini oshirmoqda [3]. Bunday kompaniyalar multimodal transport tizimlari, avtomatlashtirilgan omborlar va raqamli monitoring texnologiyalaridan foydalanadi. Shu sababli, ko'plab ishlab chiqaruvchi korxonalar o'z logistika infratuzilmasini yaratish o'rniga tayyor logistika operatorlari xizmatidan foydalanishni maqsadga muvofiq deb hisoblamoqda.

Ta'minot zanjirida outsorsingdan foydalanishning yana bir muhim jihati — korxonaning asosiy faoliyatga ixtisoslashish imkoniyatidir. Korxonalar logistika bilan bog'liq murakkab operatsiyalarni tashqi tashkilotlarga topshirish orqali o'z resurslarini ishlab chiqarish, marketing, innovatsiyalar va mahsulot sifatini oshirishga yo'naltiradi [4]. Bu esa korxonaning bozordagi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Iqtisodiy adabiyotlarda outsorsingning strategik samaradorligi "core competence" konsepsiyasi bilan izohlanadi. Mazkur konsepsiyaga ko'ra, korxonaga o'zining asosiy ustunlik beruvchi faoliyatiga e'tibor qaratishi lozim, yordamchi funksiyalar esa maxsus tashkilotlar tomonidan bajarilishi samaraliroq hisoblanadi [5]. Ta'minot zanjiri boshqaruvida aynan logistika operatsiyalari ko'pincha yordamchi faoliyat sifatida qaraladi. Shu sababli, ko'plab kompaniyalar logistika xizmatlarini outsorsing asosida tashkil etmoqda.

Elektron tijorat rivojlanishi ham logistika outsorsingining ommalashishiga kuchli ta'sir ko'rsatdi. So'nggi yillarda internet savdosining keskin kengayishi natijasida tezkor va uzluksiz yetkazib berish tizimlariga ehtiyoj ortdi [6]. Elektron savdo kompaniyalari mijozlarga qisqa

muddat ichida mahsulot yetkazib berish uchun kuchli logistika tarmoqlariga ehtiyoj sezmoqda. Shu sababli ular ko'pincha uchinchi tomon logistika operatorlari xizmatidan foydalanadi.

Amazon kompaniyasi faoliyati bunga yaqqol misol bo'la oladi. Kompaniya dunyo bo'ylab avtomatlashtirilgan logistika markazlari va raqamli monitoring tizimlarini joriy qilgan bo'lsa-da, ayrim hududlarda yetkazib berish xizmatlarini mahalliy logistika operatorlari orqali amalga oshiradi [7]. Bu esa transport va yetkazib berish xarajatlarini kamaytirish bilan birga xizmat ko'rsatish tezligini oshiradi.

Ta'minot zanjirlarida outsorsingning rivojlanishiga raqamli texnologiyalar ham katta ta'sir ko'rsatmoqda. Big Data, sun'iy intellekt, IoT va bulutli texnologiyalar logistika tizimlarining samaradorligini oshirmoqda [8]. Zamonaviy logistika operatorlari GPS monitoring, avtomatlashtirilgan marshrutlashtirish va elektron hujjat aylanishi kabi texnologiyalar orqali transport jarayonlarini real vaqt rejimida nazorat qilmoqda.

Masalan, sun'iy intellekt asosidagi logistika tizimlari yuk oqimlarini tahlil qilish orqali eng optimal transport yo'nalishlarini aniqlaydi. Bu esa yoqilg'i xarajatlarini kamaytiradi va yuk yetkazish muddatlarini qisqartiradi [9]. Bundan tashqari, IoT texnologiyalari yordamida transport vositalari holatini monitoring qilish, yuklarning haroratini nazorat qilish va xavfsizlikni ta'minlash imkoniyati yaratilmoqda.

Shuningdek, outsorsing ombor tizimlari samaradorligini oshirishda ham muhim rol o'ynamoqda. Zamonaviy omborlarda robotlashtirilgan texnologiyalar, avtomatik saralash tizimlari va raqamli inventar nazorati keng qo'llanilmoqda [10]. Bunday texnologiyalar yuklarni qayta ishlash tezligini oshiradi hamda inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytiradi.

Outsorsingning iqtisodiy samaradorligi nafaqat xarajatlarni qisqartirish, balki xizmat sifatini oshirish bilan ham izohlanadi. Logistika operatorlari yuqori malakali mutaxassislar va zamonaviy texnologiyalarga ega bo'lgani sababli ta'minot zanjiri jarayonlarini professional darajada boshqaradi [2]. Natijada mahsulotlarni yetkazib berish muddati qisqaradi, buyurtmalarni qayta ishlash tezlashadi va mijozlarning qoniqish darajasi oshadi.

Biroq outsorsing bilan bog'liq ayrim salbiy jihatlar ham mavjud. Eng asosiy muammolardan biri logistika jarayonlari ustidan nazoratning kamayishidir [4]. Korxonalar logistika operatsiyalarini tashqi tashkilotga topshirganidan so'ng ayrim strategik jarayonlarni to'liq boshqara olmay qolishi mumkin. Bu esa xizmat sifati pasayishi yoki yetkazib berishdagi uzilishlar xavfini yuzaga keltiradi.

Ayniqsa, xalqaro ta'minot zanjirlarida bunday xavflar yanada yuqori bo'ladi. Turli davlatlardagi bojxona tartiblari, transport infratuzilmasidagi farqlar va siyosiy omillar logistika tizimlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin [11]. Shu sababli korxonalar logistika operatorlarini tanlashda ularning xalqaro tajribasi va texnologik imkoniyatlarini chuqur tahlil qilishi lozim.

Axborot xavfsizligi ham outsorsing tizimining muhim muammolaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy logistika tizimlarida katta hajmdagi elektron ma'lumotlar almashinuvi amalga oshiriladi [8]. Buyurtmalar, transport hujjatlari, mijozlar ma'lumotlari va tijorat axborotlari uchinchi tomon logistika operatorlari orqali qayta ishlanadi. Bu esa maxfiy ma'lumotlarning tarqalish xavfini oshiradi.

Kiberxavfsizlik bilan bog'liq tahdidlar ayniqsa raqamli logistika tizimlarida dolzarb hisoblanadi. Xalqaro tadqiqotlar logistika kompaniyalariga nisbatan kiberhujumlar soni so'nggi yillarda sezilarli ortganini ko'rsatmoqda [9]. Shu sababli logistika outsorsingida ma'lumotlarni himoya qilish va axborot xavfsizligi standartlariga rioya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

COVID-19 pandemiyasi global ta'minot zanjirlarining zaif tomonlarini ochib berdi. 2020–2021-yillarda xalqaro transport cheklovlari va ishlab chiqarishdagi uzilishlar sababli ko'plab korxonalar logistika muammolariga duch keldi [10]. Pandemiya davrida outsorsing tizimiga haddan tashqari bog'langan korxonalar ayrim hollarda jiddiy iqtisodiy zarar ko'rdi.

Masalan, dengiz transportidagi konteyner tanqisligi va yuk tashish tariflarining keskin oshishi global logistika tizimlariga salbiy ta'sir ko'rsatdi [11]. Ayrim korxonalar mahsulot yetkazib berishda uzoq muddatli kechikishlarga duch keldi. Bu holat korxonalariga ta'minot zanjirlarini diversifikatsiya qilish va logistika risklarini boshqarish zarurligini ko'rsatdi.

Shu bilan birga, pandemiya logistika tizimlarida raqamli texnologiyalarning ahamiyatini ham oshirdi. Elektron monitoring, avtomatlashtirilgan boshqaruv va masofaviy logistika nazorati tizimlari ko'plab korxonalariga inqiroz sharoitida faoliyatni davom ettirish imkonini berdi [12].

Bugungi kunda ko'plab davlatlarda logistika infratuzilmasini rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Jahon bankining logistika samaradorligi indeksiga ko'ra, logistika infratuzilmasi rivojlangan davlatlarda iqtisodiy samaradorlik darajasi ham yuqori bo'ladi [7]. Ayniqsa, Germaniya, Singapur va Niderlandiya kabi davlatlarda logistika xizmatlarining katta qismi outsorsing asosida tashkil etilgan.

O'zbekiston iqtisodiyotida ham logistika outsorsingining ahamiyati ortib bormoqda. So'nggi yillarda transport koridorlarini rivojlantirish, logistika markazlarini tashkil etish va elektron savdo infratuzilmasini kengaytirish bo'yicha keng ko'lamlı islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu esa mahalliy korxonalar uchun logistika xizmatlaridan samarali foydalanish imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Shuningdek, "yashil logistika" konsepsiyasi ham outsorsing rivojlanishining yangi yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ekologik transport vositalari, energiya tejevchi ombor tizimlari va karbon chiqindilarini kamaytirishga qaratilgan logistika yechimlari xalqaro bozorda muhim ahamiyat kasb etmoqda [3]. Yirik logistika kompaniyalari ekologik standartlarga mos faoliyat yuritish orqali barqaror rivojlanishni ta'minlashga intilmoqda.

Kelgusida sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari logistika outsorsingining samaradorligini yanada oshirishi kutilmoqda. Ekspertlarning fikriga ko'ra, raqamli logistika platformalari ta'minot zanjirlarining yanada shaffof, moslashuvchan va xavfsiz bo'lishini ta'minlaydi [12]. Shu sababli korxonalar logistika outsorsingidan foydalanishda innovatsion texnologiyalar va risklarni boshqarish tizimlarini joriy etishga alohida e'tibor qaratishi zarur.

Xulosa

Ta'minot zanjirlarini boshqarishda outsorsingdan foydalanish zamonaviy logistika tizimlarining muhim tarkibiy qismiga aylangan. Tadqiqot natijalari outsorsing transport, ombor va logistika xarajatlarini kamaytirish, xizmat ko'rsatish sifatini oshirish hamda korxonalarining asosiy faoliyatga e'tibor qaratishiga imkon berishini ko'rsatdi.

3PL xizmatlaridan foydalanish logistika samaradorligini oshirib, ta'minot zanjirining moslashuvchanligini kuchaytiradi. Shu bilan birga, outsorsing jarayonida nazoratning kamayishi, axborot xavfsizligi va operator tanlashdagi xatolar kabi xavflar ham mavjud.

Raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan logistika tizimlari outsorsing samaradorligini yanada oshirishi kutilmoqda. Shu sababli, korxonalar logistika

outsorsingidan foydalanishda strategik rejalashtirish va risklarni boshqarish mexanizmlariga alohida e'tibor qaratishi lozim.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Supply Chain Management: Strategy, Planning, and Operation. Pearson Education, 2019. – 45–67-betlar.
2. Logistics and Supply Chain Management. Financial Times Press, 2016. – 88–112-betlar.
3. Outsourcing and Management. Harvard Business School Press, 2018. – 52–74-betlar.
4. Global Logistics and Supply Chain Management. Wiley Publishing, 2020. – 93–126-betlar.
5. Armstrong & Associates. Third-Party Logistics Market Report, 2023. – 15–28-betlar.
6. Digital Supply Chain Management. McGraw-Hill, 2021. – 134–159-betlar.
7. World Bank. Logistics Performance Index Report, 2023. – 22–41-betlar.
8. DHL. Global Connectedness Report, 2022. – 55–79-betlar.
9. Council of Supply Chain Management Professionals. Annual State of Logistics Report, 2022. – 48–66-betlar.
10. Capgemini. Third-Party Logistics Study, 2023. – 31–57-betlar.
11. Transportation and Logistics Management. Cengage Learning, 2019. – 101–138-betlar.
12. Amazon. Robotics and Warehouse Efficiency Report, 2022. – 18–35-betlar.